

UDC 811.161.2'42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2020-83-2>

AUTHOR'S TRANSFORMATIONS OF ETHNOCULTURAL ARCHETYPE *EARTH* (ЗЕМЛЯ) IN THE INDIVIDUAL STYLE OF O. DOVZHENKO AND T. OSMACHKA

Lysenko Natalia Oleksandrivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department for Ukrainian Studies
and Latin Language
National University of Pharmacy
lis-enko@bigmir.net
orcid.org/0000-0001-8607-2213

Doroshyna Liliia Fedorivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Philology,
Translation and Strategic Communications
National Academy of the National Guard of Ukraine
doroshina.lilia@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0199-4372

Purpose. To investigate the author's transformations of ethnocultural archetype *mother earth* in the individual poetic styles of O. Dovzhenko and T. Osmachka.

Methods. With this aim we used the comparative method, as well as the methods of partial search and of some componential analysis.

Results. The author of the article gives a comparative analysis of the associative connections and verbal means which give creative representation of the image of *mother earth* in the literary output of the two authors. It is noted that the both writers interpret archetype *earth* via the metaphor of earth as the mother.

For O. Dovzhenko archetype *earth* is one of the primary archetypes of his poetic style. The earth gives new life, vivifies and re-creates the world so it is associated with a woman, a mother. With the aim of depicting archetypal characteristics of *mother earth* the writer uses such means of language as popular traditional descriptors (*сирота, рідна, українська*), metaphors (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), personification (*матернє лоно, лице землі*).

The individual style of T. Osmachka transforms the archetype *mother earth* as the facts of life change: the motive of the Mother of God in the image of *earth* is characteristic for the early period of his writing. The article cites and analyses the examples of overlapping of archetype *mother earth* with the image of Mother of God and with the image of Ukraine.

Also the article examines the image of *earth* in such metaphoric binaries as *перса землі, душа землі, ребра землі*, as well as poems "Mein Lieber" and "No" (from the "Racemes of Time" collection written in the emigration) which are emblematic of the transformations of image.

Conclusions. The creative heritage of both authors is determined by similar ethnocultural archetypes the individual authorial transformations in which can be found in the texts created during different periods of time. The archetypal image of the mother earth is dominant in style of O. Dovzhenko and T. Osmachka. The author's realizations of the studied archetypal image, as a whole, are the main Ukrainian literary tradition and poetic model of the world.

Key words: archetype image, archetype *mother earth*, author's transformations of archetype images, poetic model of the world.

АВТОРСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО АРХЕТИПУ ЗЕМЛЯ В ІДІОСТИЛЯХ О. ДОВЖЕНКА ТА Т. ОСЬМАЧКИ

Лисенко Наталя Олександрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства та латинської мови
Національного фармацевтичного університету
lis-enko@bigmir.net
orcid.org/0000-0001-8607-2213

Дорошина Лілія Федорівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології, перекладу
та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України
doroshina.lilia@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0199-4372

Мета – дослідити авторські трансформації етнокультурного архетипу *матір-земля* в поетичних ідіостилях О. Довженка та Т. Осмачки як елемент характеристики простору України, що формує у творах письменників мегаобраз країни, її національну ментальність.

Методи. Для аналізу застосовуються методи семно-компонентного аналізу, частково-пошуковий та порівняльний.

Результати. Здійснено порівняльний аналіз асоціативних зв'язків та вербальних засобів, що художньо репрезентують образ *матері-землі* в літературних творах О. Довженка та Т. Осьмачки. Зазначається, що в обох митців розкриття архетипу *земля* відбувається через метафору материнства.

Для О. Довженка архетип *земля* є одним із провідних архетипів його поезики. Образ *матері-землі* уособлює, насамперед, джерело наснаги, життєвої сили та мудрості, символізує найбільш надійний захист і підтримку. Для розкриття архетипових рис *матері-землі* письменник використовує народно-традиційні епітети (*сира, рідна, українська*), образні словосполучення (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), прийом персоніфікації (*матерне лоно, лице землі*).

В ідіостилі Т. Осьмачки архетип *мати-земля* трансформується зі зміною життєвих реалій. Виявлено, що для раннього періоду творчості письменниці характерний богородичний мотив. Наводяться та аналізуються приклади синтезу архетипу *мати-земля*, образу Богородиці та образу України. В образах, створених пізніше, провідною основою залишається лише архетип *мати-земля*. Досліджуються персоніфікація образу *землі* в таких бінармах, як *перса землі, душа землі, ребра землі*, а також показові щодо трансформації образу поезії «Майн лібер» та «Немає» (збірка «Китиці часу», написана в еміграції).

Висновки. Доробок обох авторів детермінований однаковими етнокультурними архетипами, індивідуально авторські трансформації яких виявляємо в текстах різних періодів творчості. Архетиповий образ *мати-земля* є домінуючим як в О. Довженка, так і в Т. Осьмачки. Авторські реалізації досліджуваного архетипового образу знаходяться в межах загальної української літературної традиції і поетичної моделі світу.

Ключові слова: архетипний образ, архетип *мати-земля*, авторські трансформації архетипових образів, поетична модель світу.

1. Introduction

Every creator as a representative of a certain nation is a representative of this nation's concept of the world and the creator of an individual poetic model of the world. On the one hand the creator has specific psychic ethnic and mental peculiarities and cultural values, on the other hand, he or she is an individual with his/her unique creative perception as well as an author of a poetic (creative) model of the world. Determining the typical features of the writer's individual style is impossible without studying the features of the individual poetic model of the world (Лисенко, 2015: 129).

The real world appears to the individual as he is perceived by the ethnic group. It is reproduced in the linguistic picture of the world, in particular, in words, verbal images, which ethnos denotes its realities. Any reality is perceived first of all as something material, and only then in the process of perception, comprehension and language formation is spiritualized, that is, there is a process of subjectivation of objective knowledge about the subject. The result of the interaction of physical and spiritual in the human mind is figurative thinking, which plays an important role in the processes of symbolization and archotyping of the objective world (Микитів, 2017: 136).

According to Yu. Bondarenko, the linguists, literary critics, linguoculturologists now actively use interpretive methods of analysis of artistic speech <...>. The researchers are interested in the linguistic realization of the dualistic nature of the language-consciousness relationship in the artistic text of a particular author (Бондаренко, 2017: 126).

As for the analysis of poetic texts, we agree with the opinion of L. Bieliekhova that it requires not only linguistic, cultural, but also poetic competence – the ability to create and understand special poetic expressions, which objectify emotional knowledge activated by the archetypes of the collective unconscious. The deep meaning of the verbal poetic image is determined through a pre-categorical analysis of the semantics of its components, which is based on knowledge of the content of archetypes (Белєхова, 2015: 13).

Analysis of recent research and publications. The end of the XX – beginning of the XXI century in Ukrainian linguistics is characterized by a significantly increasing interest in the study of language in terms of its relationship with the mentality, culture, history, customs and traditions of the Ukrainian people. The great attention is paid to the ethnocultural element, growing interest in the study of the deep foundations of national culture, the approach to definition of an archetype allowing to get into is approved a deep structure of the artistic image, to reveal its internal form, and also consider the variability of representation in the work of different writers. The differentiation of concepts archetype – arche-typal symbol – traditional symbol was paid attention by L. Bieliekhova [1], G. Mykytiv [9] and others.

Archetypal images in the creative heritage of individual writers are studied by L. Bieliekhova [1], Yu. Bondarenko [2], S. Ignatyeva [7] and others.

The determinacy of the archetypal model of the world of modern creativity Ukrainian artists are beyond doubt in many Ukrainian researchers.

Today in the significant works of national linguists – a large extent the figurative system of T. Osmachka's works has been studied exclusively in literary aspect, the work of O. Dovzhenko – in film studies, art history, literary studies, linguistics. However, from the point of view the linguopoetics literary works of these outstanding writers are not enough studied. Therefore, the study of the linguistic picture of the world of such masters scale is important for the development of Ukrainian art language in particular and the Ukrainian language in general.

The comparative characteristics of archetypal transformations of image of the mother earth in the poetic idiosyncrasies of O. Dovzhenko and T. Osmachka are done for the first time, which determines the relevance of the article.

O. Dovzhenko and T. Osmachka were among the writers who reproduced not only their personal vision of the world, but also the archetypal verbal codes for the Ukrainian linguistic consciousness. The poetic language of these authors is characterized by an appeal to archetypal images and concepts that are reflected in the language of their works, allowing to determine the aesthetic features of Ukrainian culture, reconstruct its spiritual history and at the same time complement the picture of European and world art space (Дорошина, 2017: 17).

The subject of the article. With the aim of comparative analysis we chose the individual styles of O. Dovzhenko and T. Osmachka. The creators are of the same age, they both survived the hard times of the 1920-ies,

the Great and other Famines, atrocities of the XX century, and are of the same social background. The art of the both authors is determined by similar cultural archetypes and author's individual transformations that are reflected in the literary legacy of different periods.

The objective of the article. We consider it logical to compare the author's transformation of archetype *earth* as one of the dominants in the individual style of writings by both writers. This analysis is undertaken for the first time which confirms that our study is of current importance.

The major methods of the article. With this aim we used the comparative method, as well as the methods of partial search and of some componential analysis.

2. The archetype *earth* (земля) in the individual style of O. Dovzhenko and T. Osmachka

The earth is one of the natural powers of global consciousness; the centerpiece of the tri-unity of the Universe (the sky – the Earth – the hell), inhabited by living creatures; the symbol of the female principle; it is interpreted as a foremother and feeder of all the living.

In the works by O. Dovzhenko and T. Osmachka the archetype *earth* is interpreted via the metaphor of motherhood; earth – the universal mother and feeder (Словарь психолога-практика, 2003: 181; Тресиддер, 1999: 10). The grounds for associative approximation of lexemes *earth* and *mother* is the ability to give birth, raise, educate, protect and is based on the realization of beliefs which correspond to the archetype *mother earth*, in particular in the Old Slavic world.

The individual style of O. Dovzhenko demonstrates this by verbs *годує, ростить, прийме*, compounds *матерне лоно, матерні благословення Батьківщини, мати сира земля, твоє лоно*, forms of address *Мати-Земле: Ідеши, і слухаєши, і чуєши рідну землю, що годує тебе не тільки хлібом і медом, а й думками, піснями і звичаями, і не тільки годує й ростить, а й прийме колось до свого матернього лона, як прийняла прадідів твоїх і діда під яблунею* (Довженко, 1983, Т. 1: 112); <...> *і він бачив над їх головами сяйво матерніх благословень Батьківщини* (Довженко, 1983, Т. 1: 342); <...> *і ні одного з них до того ж не прийняла б мати сира земля* (Довженко, 1983, Т. 1: 138). *Ні, не припиниться буття, краща з планет, наша Батьківщина, Мати-Земле!* (Довженко, 1986: 340).

The poetic language of T. Osmachka personifies the image of *earth* in such metaphoric binaries as *перса землі, душа землі, стегна, ребра землі*. Osmachka's individual poetic view of the world order is reflected in these lines: *Із безодень світу вилітає рев, киди хвилями між зорі сивий океан. Гасить сонце, миє місяць, старі кості матері-землі лиже* <...> (Осьмачка, 1991: 32). Here the archetype *mother earth* is not transformed. Also we find the use of figurative set “universe – ocean” which is typical of symbolists. The specific feature of T. Osmachka's image of earth is not only in the ability to create sounds, but also – to speak. The personification of the image of *earth* can be found in the following context: *І чую крізь гомін стихій, над тілами рабів свист батогів <...> З їх посвистом хижим єднається в пісню і наші пожежі, і ревища, й дим, і гази <...> кров бризкає в небо <...> Гей, Земле! Диявольський регіт твої чую у шумі мільйонів планет в мільйонах віків, і хочеться плюнути з одчаю тобі, земле-мамо, щоб випекти пляму-пустелю на спині твоїй, як вічне тавро архештантське <...>* (Осьмачка, 1991: 28–29). The author provides the archetype *mother Earth* with a conspicuously derogatory implication as a result of which the image gets a negative connotation. In T. Osmachka's interpretation the leading accord of the earth are *свист батогів і диявольський регіт*. *Свист батогів*, in our opinion, becomes the general symbol of slavery. These lines are author's introspection on the atrocities of the Civil War. The fact that the poet tries to stigmatize the Earth does not symbolize the revenge or neglect as much as the way of engaging the planet into the destiny of the humankind because the relationship of the Earth as the planet, the earth as the mother with a human in T. Osmachka's poetic model of the world bear explicit signs of discord.

Also the image of mother-earth in the poet's individual style is represented in a conspicuously ethnic image of Ukraine. In particular for the poetry of 10–30-ies of the XX century (meaning for the poets of symbolism) several reasons existed for referring to the image of Ukraine, reproducing its traditional interpretations or creating individual interpretations: the need for self-identification (which is important for all the conscientious representatives of the nation), the need to imbed patriotic and nation liberation motives into the poetry (while the image of Ukraine is the background for their application). Introducing the image of Ukraine is characteristic for emigrant poetry as well (Ставицька, 2000: 108). While the approximation of archetype *mother earth* and the image of the Mother of God is based on the centuries-old religious and cultural tradition the collocation of the images of Madonna (the Mother of God, Theotokos) and Ukraine is the acquisition of the world order model of the first decades of XX century (Ставицька, 2000: 116). For example the synthesis of these images can be found in the short novel “I am (Romance)” by Mykola Khvyliovyi, a cycle of poems “Sorrowful Mother” by P. Tychyna and the poetry by T. Osmachka.

In our opinion for T. Osmachka the archetype *mother* remains the leading one in terms of frequency of its use with the image of Ukraine. In the texts we analysed this archetype is most often represented as a pair the Mother (Theotokos) – the Suffering Son (The Christ). This gives rise to the following co-relations: the Mother (Theotokos) as Ukraine; the Suffering Son; the victim (the Christ) – as the poet. In the following context: *А шуліка десь із яру впав на груди тобі, мати! <...> Вирвав серце тобі тепле й до криниці, що під лісом. Поніс ярмом, далі-степом <...> у безодню неминучу <...> На шляхах середохресних до стовпа я був прикутий, ти ж кривавила десь верстви, вся обірвана, роззута <...> Син та мати над степами і над зорями у рядні коло місяця стояли <...>* (Осьмачка, 1991: 27–28) – the author uses the archetype motive “mother – son” which creates the co-relations like the Mother – the Holy Mary – Ukraine; the Son – the Christ – the poet, an outcast.

At the same time poem “Shush, My Heart” is a broad allegory of the Ukraine contemporary to T. Osmachka. Correspondingly the image of the “son” and his destiny become the symbol of the destiny of all Ukrainian poets which did not accept the Soviet system and resisted it.

The response to famine, ruining of the agriculture and hopelessness witnessed by the poet himself is his poem “Coffins in the Woods” considered to be “the loud cry of a word on paper”: *У другій труні – мати всіх людей <...> Із грудей стримить кривавий багнет, а на ній горить цвіт-рожа. <...> То ж не розжа-цвіт буйно запашилий, а серце пала – сонце із крові!* <...> (Осьмачка, 1991: 55). The symbolic image of tortured Mother Ukraine is not among the number of individual symbols of T. Osmachka as of an author, neither is the image of “the world as a coffin” used by other Ukrainian symbolism poets. By changing the actualized sememe in lexeme *earth* (country, territory) the author details the image of *mother earth* (mother – earth – Ukraine) which in its turn necessitates the replacement of the first component in co-relation “world – coffin” for “Ukraine – coffin”; “Ukrainian village – coffin”. Blood-stained is, in our opinion, the symbol of a death in suffering (one of the variations on the topic of crucifixion).

In O. Dovzhenko’s writing the semantic approximation of lexemes *earth* and *mother* takes place by means of signs of fertility, vitality, ability to give life, permanent re-creation, renewal of the world. The author reveals these meaning through the image of a grain which comes up and is expressed by noun *рослиночка*, as well as by verbs *росло*, *проізрастало*, *вилізає* which are characteristic of different stages of growth: – *Нічого в світі я так не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало. Коли вилізає з землі всяка рослиночка, ото мені радість <...>* (Довженко, 1983, Т. 1: 36). <...> *Люблю орати, косити, молотити. Але понад усе люблю сіяти, садовити, плекати, щоб росло. Тоді я сторукий* (Довженко, 1986: 254); by aromas which are represented by the associative group of aroma vocabulary *квіти*, *плоди*, *листя*, *соняшники*, *тютюн*, *гречка*: *Пахне нічними квітами земля, пахне плодами, й листям, і медом соняшників, і медом тютюну, і медом гречки* (Довженко, 1983, Т. 1: 127); by lavish bloom of plants which is emphasized by verb *квітне* and collocation *як ніколи: Колгоспна земля квітне, як ніколи* (Довженко, 1983, Т. 1: 135).

Earth for a Ukrainian is primarily the mother and the feeder, a source of forces and health. That is why by providing a hard-working villager with food the earth in this way gives him/her the physical life. The earth in the meaning of “soil which is cultivated and is used for growing crops” overlaps with the archetype image of *mother earth*: <...> *Люблю орати, косити, молотити. Але понад усе люблю сіяти, садовити, плекати, щоб росло. Тоді я сторукий* (Довженко, 1986: 254). *Жінки порались в городі, вив’язували з вузликів насіння й висаджували з пристрасним запалом в нагріту весняним сонцем землю* (Довженко, 1986: 322). *Вийшли в поле сіяти. Орали тракторами, але орали й коровами, й скопували лопатами. Сіяли прадавнім способом з щедрих хліборобських рук* (Довженко, 1986: 339). – *Нічого в світі я так не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізрастало* (Довженко, 1983, Т. 1: 36). In the contexts cited above O. Dovzhenko reveals the character, mentality of Ukrainian nation for which the work of a seedsman and ploughman was the foundation of a life-sustaining activity. The writer uses a number of verbs which mean agricultural processes of earth treatment: *орати*, *скопувати*, *сіяти*, *садовити*, *косити*, *молотити*, *плекати* or at the garden: *порались*, *вив’язували*, *висаджували*, *саджати*. These verbs can be divided into groups which describe the following stages: verbs *орали*, *скопували* – the initial stage, preparation of the soil; group of verbs *сіяти*, *садовити*, *саджати*, *висаджували* – they mean the process of sowing itself; verb *плекати* – is the process of attending to the yield-to-be; verbs *косити*, *молотити* – the stage of reaping the harvest.

As long as there is enough bread in a household the family shall be safe against grief and death. So the life was hard for those villagers who had no soil to cultivate or possessed a meagre plot of earth. Tears, sweat and hard work became the attributes of the life of earthless peasants: *І здався він сам собі вперше в житті маленьким і немічним, що прожив, певно, серед вузеньких нивок жалюгідне й убоге життя, зовсім не те, яке треба було... «Скільки ж то літ плазував я з кіньми по цій нивиці в поті лица свого!»* (Довженко, 1983, Т. 1: 125). <...> *орючи на пар свою обмежену непишну нивку* (Довженко, 1983, Т. 1: 116); <...> *що орав свою непишну смугу* (Довженко, 1983, Т. 1: 125). Within the cited contexts lexemes *нивка* and *смуга* are used as synonyms and are of explicitly negative connotation. Diminutive suffix *-к-* adds irony and derogation to lexeme *нивка*, descriptors *обмежена*, *непишна*, *вузенька*, verb *плазував*, word combinations *скільки ж то літ; в поті лица свого; здався сам собі маленьким і немічним* emphasize the concentration of negative associations: *обмежена непишна нивка; серед вузеньких нивок; непишна смуга; плазував з кіньми по цій нивиці; здався він сам собі вперше в житті маленьким і немічним*.

Epithets *жалюгідне* and *убоге* aggravate the negative implication through the own semantics of these words: *прожив, певно, серед вузеньких нивок жалюгідне й убоге життя*.

With the aim of describing the archetype image of *mother earth* O. Dovzhenko uses the traditional folk epithets *сирі*, *рідна*, *українська*: *Сей слід тютюновий висітиме ще колись в моїх картинах про рідну землю, де складе мій предок востаннє всі свої мозолі* (Довженко, 1983, Т. 1: 47); *кості ваші прийме сирі земля* (Довженко, 1983, Т. 1: 55). *Як повисмикував він з сирі землі* (Довженко, 1983, Т. 1: 41). <...> *й слава про нього, як про богатира землі української, буде жити й гриміти в віках* (Довженко, 1986: 336). *От що сіяли вони над українською землею* (Довженко, 1983, Т. 1: 227), as well as judgmental epithets *наша*, *дорога* and descriptive adjectives – *тепла*, *гарна*, *прекрасна*: <...> *а під босими ногами і в тебе, і в неї тепла земля, укачана колесами, втоптана копитами, вкрита м’яким, як пух, теплим пилом чи ніжною грязюкою, що так приємно лоскоче між пальцями* (Довженко, 1983, Т. 1: 111). *Багатьом з них ніколи вже не повернуться до рідної хати, не побачити ні роду свого, ні неба, ні гарної землі* (Довженко, 1986: 313). <...> *Присягаємось <...> І ніколи не загинеш, дорога наша земле* (Довженко, 1986: 252) <...> . *Ми твої діти, і ми твоя міра: ти [земле] прекрасна!* (Довженко, 1986: 340).

The author creates an “animated” image of the *earth*. The personification of it is traceable in binary metaphors *матерне лоно*, *лице землі*, *твоє лоно* and is based on the realization of beliefs which correspond to the archetype image of *mother earth*, in particular in the Old Slavic world: *Загинуло й цезло геть з лица землі моє село не від води*,

а від вогню (Довженко, 1983, Т. 1: 62); <...> *стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина* <...> (Довженко, 1986: 286). <...> *прийме колись до свого матернього лона* (Довженко, 1983, Т. 1: 112). *Зникнемо ми, змінюючись на твоєму лоні* (Довженко, 1986: 340) <...>. In these contexts words *лоно* and *лице* are charged differently from the semantic point of view. Lexeme *лоно* describes intrinsic closeness, inherent warmth, while lexeme *лице* conveys the impression made by the surface of the earth.

The vital force of *mother earth* correlates with and is inextricable linked to another important description of the ethnocultural archetype *earth* – instinctive (inherent) wisdom of the life.

Verbs *ростить, годує, прийме* (до матернього лона), іменники *хлібом, медом, думками, піснями, звичаями* are traditional descriptors of the earth as of the great Foremother which brings its children into the world and raises them, knows the secret of life, serves as the source of inspiration, vitality, innate wisdom as well as the symbol of the unblemished memory of the ancestors: *Ідеи, і слухаєш, і чуєш рідну землю, що годує тебе не тільки хлібом і медом, а й думками, піснями і звичаями, і не тільки годує й ростить, а й прийме колись до свого матернього лона, як прийняла прадідів твоїх і діда під яблунею* (Довженко, 1983, Т. 1: 112).

In contexts: <...> *земля стогнала від тяжкого передчуття* (Довженко, 1986: 252); <...> *здавалось, чути було, як стогне земля* (Довженко, 1986: 340) we can see the personification of the image of *earth* which is expressed by the metaphorical verb *стогнала* and implies the earth's ability to sense. When the earth is subjected to the impact of a ruining force O. Dovzhenko depicts it is a living creature which is expressed with the help of verbs like *задви́гтіла, задригала́сь, гула, ворухи́ться, тягне*, that convey not the feeling of the earth but the condition of the earth during explosion: – *Увага! Возду-ух! – Створилася мертва тиша, після якої так загуркотіло й так задви́гтіла земля, що про суд усі забули* (Довженко, 1986: 253). *Під важким гупанням бомб задригала́сь земля* (Довженко, 1986: 254); or during the fight: <...> *а земля дви́гтіть і ворухи́ться круг тебе, й тягне тебе, тягне* (Довженко, 1986: 286); or when the military equipment was moving on it: *Гула й дви́гтіла земля* (Довженко, 1986: 304).

The wisdom of *mother earth* is inconceivable which makes it attractive – a human keeps trying to seize the sense of being and applies all the efforts for that, while understanding of the spirit of the earth is only possible by letting it into your heart and by immersion into that depth. With the aim of conveying the psychology of a ploughman, a villager, their moral values which are naturally naïve and pure O. Dovzhenko uses such nouns as *закон, буття, снага, характер, життя, зміст*; прикметники *всесильний, невичерпна*; as well as verbs *стверджувати, збагнув, творити, працювати, жити, рости*. *Хотілося забути про злочин й безглузде за всесильним законом буття і невичерпної снаги свого характеру хліборобів, що тисячоліттями звикли сіяти, стверджувати життя в усьому, що може жити й рости* (Довженко, 1986: 302). <...> *Я щасливий, що не став злим, що житиму без ненависті й страху, що збагнув своє місце на землі* (Довженко, 1986: 341). *Людя хотілося жити, тобто творити, працювати* (Довженко, 1986: 322). *Були хлібороби батько й мати, що весь вік творили хліб і мед для людей* (Довженко, 1986: 287). *В цій жмені колгоспного зерна, – Орлюк розтулив перед Уляною широку долоню з насінням пшениці, – в цьому-то виявилось справді більше змісту, ніж у всій фашистській історії* (Довженко, 1986: 341).

The home territory, home soil, home nature are traditionally compared to the mother. The archetype image *mother earth* in the works of O. Dovzhenko is represented as an expressly ethnic image of Ukraine. Creating the image of *mother earth* the author adds importance to the semes “territory, country, state”, the perception of earth starts to imply the Homeland (the part of earth where the home is, i.e. home earth) – *Україна, Батьківщина, Вітчизна*, and strange land (strange earth), in our case this is Germany – *фатерлянд, велика країна, Німеччина: О юні сини фатерлянду!* (Довженко, 1986: 316). *О сироти і вдови великої країни! О діти Німеччини!* (Довженко, 1986: 316).

It is noteworthy that the image of home earth in the writing of O. Dovzhenko has two dimensions: the bigger home earth as the State and the lesser home earth as those psychic and mental formations that the writer developed while observing the nature of his home town (that is the territory which is nowadays referred to as the “lesser motherland”). The first meaning of the image *home earth* as the image of state is expressed by the following synonyms *Батьківщина, Україна, Вітчизна*, and collocations *золота країна, земля Руська: За Батьківщину!* (Довженко, 1986: 276) *Навряд чи десь по інших країнах співають так гарно й голосисто, як у нас на Україні* (Довженко, 1983, Т. 1: 111). *Пригадав він свою Київщину, золоту свою країну, свої розлогі лани, сади* (Довженко, 1986: 282). <...> *він [князь Святослав] сказав: «Воїни, не посоромимо землі Руської, поляжемо тут кістьми. Мертві сорому не ймуть»* (Довженко, 1986: 263). The second meaning is conveyed by expressions *рідна земля, земля батьків, рідні руїни, полтавські землі, чернігівські землі, дніпрові береги: Перед ним простерлись його рідні руїни. Це були мертві подвір'я Києва – стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, випалений Труханів острів* (Довженко, 1986: 286). *Довгі роки розлуки з землею батьків* (Довженко, 1983, Т. 1: 36).

The lesser home earth in O. Dovzhenko's writing is also represented as toponymy – *Київщина, Пилипівці, Київ, Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, Труханів острів, Львів, Карпатські гори: Понад місяць минуло, перше ніж позбувся він своїх ран і поїхав на поправку додому, в рідні Пилипівці* (Довженко, 1986: 284). *Це були мертві подвір'я Києва – стерті з лиця землі Бровари, Дарниця, Слобідка, Вигурівщина, випалений Труханів острів* (Довженко, 1986: 286).

T. Osmachka – an emigrant poet does not create the image of lesser mother earth. Instead he addresses the foreign earth which is a symbol of insincerity. Also we find that the image of *earth* includes two polar emotional backgrounds – positive and negative: *Як шепіт незнайомих слів <...> «Майн лібер».* <...> *Чи не того злякався, що якби я повернувся відсіля, то теж крізь попіл, брили та гроби промовила б моя земля: «Майн лібер», мій блукачу дорогий, до мене ти приїхав знов, то, мабуть, я, охлялий, без снаги, себе прокляв би і любов? То, Боже мій, «майн лібер»*

ось тепер через Німеччину веде мене з країни горя «есесер» чужим, не бажаним ніде (Осьмачка, 1991: 178). The individual, author's symbol in these lines is expression *Майн лібер*, pronounced by a female foreigner who is taking the poet across Germany and serves as a symbol of indifference and formal courtesy. The tragedy of the narrator is in the fact that as a carrier of a different mentality he cannot help perceiving this expression unemotionally even though he understands they are delusion. At the same time *Майн лібер* is a symbol of hope for the life that would most likely be taken away in *країні горя ЕСЕСЕР*. Thus, saving one's own life requires a treason (in the symbolic meaning) which means abandoning his *mother earth*. Hence there is an implicit interpretation of the myth about *Juda: зашморгнулись мій, десь на осичині в гаю*.

In this way by creating the image of *earth* the poet adds importance to the sememe “country, territory, the state”; the perception of the earth starts to include the mother earth – *моя земля* and foreign earth, in this case – *гранітний край* (Осьмачка, 1991: 137), Germany. Expression *Майн лібер* contains a distinctive sentiment. Correspondingly this expression fixes the following number of associations about the home earth: *вербу, і дім без двох дверей і рам, попіл, брили та гроби*. In our opinion the expression *Майн лібер* itself that would be pronounced by the home earth becomes the symbol of exile for the poet. It is noteworthy that the image of the home earth is not homogenous because *моя земля і країна горя ЕСЕСЕР* – is the same space in terms of geography. The use of abbreviation emphasizes lack of respect as well as author's belief that the idea standing behind each word of deciphered abbreviation is feigned in this country.

The metaphorization of the archetype *mother earth* can be traced in these lines: *І я до Бога не ішов, а линув, не почувваючи тремтіння ніг, та перервати рідну пуповину, що в'яже до землі, не зміг <...> і гей, в Баварії за пуповину земля мене шарпнула ось тепер!* (Осьмачка, 1991: 181–182). So, in the first case the *пуповина* symbolizes the bonding of the spirit to the material earth, its realities and problems. In the other case the image transforms, in a way. *Пуповина* turns into the symbol of spiritual bonding with the mother earth, of the memory, etc. The prevailing association for the image is the purpose of the naval – to connect and ensure nurturing.

3. Conclusions

As a conclusion we can say that author's transformations of archetype earth in the writings by O. Dovzhenko and T. Osmachka are of common background but both contain significant differences marked by the specific character of world order perception of each writer.

For O. Dovzhenko the earth is one of the leading archetypes on his poetic language. It is the source of new life and re-creation of the world so it is associated with the woman as the mother. The image of *mother earth* personifies primarily the source of inspiration, vitality and wisdom on the one hand and on the other hand – symbolizes the best protection and support. Those seeking help turn to the earth, the deceased find their final rest in the earth, too. The earth is the mother to all. The home earth gives force to humans in their permanent fight for self-fulfilment, for overcoming slings and arrows of life and for the national and spiritual liberation.

In O. Dovzhenko's movie-essays the earth serves as: 1) the source of inspiration, vitality and wisdom in line with the traditions of the Ukrainians; 2) as a creature that gives the benefits (as a feeder) that correlates to the meaning of “feeder – earth”; c) as an emphatic ethnic image or Ukraine. With the aim of depicting the archetype characteristics of *mother earth* the writer uses such linguistic means as traditional descriptors (*сиря, рідна, українська*), figurative expressions (*рідні руїни, мертві подвір'я Києва*), personification (*матерне лоно, лице землі, твоє лоно*).

In T. Osmachka's individual style the archetype *mother earth* transforms depending on the realities of life: the motive of the Mother of God as the image of *earth* is typical for the early writing. The images that were created in later years are predominantly based on the archetype of *mother earth* (collections “Squawk”, “To the Contemporaries”, “Racemes of Time”). The emblematic from the point of view of image transformation are poems “Mein Lieber” and “No” (collection “Racemes of Time” written in emigration). In the former poem the image of the *earth* is imbued with both positive and negative connotations because *моя земля і країна горя ЕСЕСЕР* refer, in fact, to the same space from the point of view of geography. In the writings of emigration period the symbolism is traced in the bonding ties with the mother earth.

Research perspective. The versatility of the language world of O. Dovzhenko and T. Osmachka is a source for some detailed ethnocultural, lingua-poetic and stylistic studies.

Bibliography:

1. Белехова Л.І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. № 3. С. 6–16.
2. Бондаренко Ю. Словесні символи-архетипи в поетичній творчості Юрія Іздрика: лінгвостилістичний вимір. *Рідний край*. 2014. № 2. С. 126–129.
3. Довженко О.П. Зачарована Десна. *Довженко О.П. Твори: в 5 т.* Київ : Дніпро, 1983. Т. 1. С. 36–81.
4. Довженко О.П. Земля. *Довженко О. П. Твори: в 5 т.* Київ : Дніпро, 1983. Т. 1. С. 108–135.
5. Довженко О.П. Повість полум'яних літ. *Довженко О.П. Кіноповісті. Оповідання*. Київ : Дніпро, 1986. С. 249–342.
6. Дорошина Л.Ф. Архетип *земля* як визначальна сутність української ментальності у літературній творчості Олександра Довженка. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 30 (1). С. 17–20.
7. Ігнат'єва С.Є. Архетип матері в українському щоденниковому дискурсі. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 14. С. 170–178.

8. Лисенко Н.О. Архетипні символи як детермінанти поетичної моделі світу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2015. Вип. 73. С. 129–131.
9. Микитів Г.В. Трихотомія «символ» – «архетип» – «архетипний символ»: диференціація та кореляція понять. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2017. № 2. С. 135–142.
10. Словарь психолога-практика / сост. С. Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Харвест, 2003. 976 с.
11. Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10–30-х рр. XX ст. Київ : Правда Ярославичів, 2000. 154 с.
12. Тодось Осьмачка. Поезії. Київ : Рад. письменник, 1991. 252 с.
13. Тресиддер Дж. Словарь символов / пер. с англ. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. 448 с.

References:

1. Bieliekhova, L.I. (2015). Arkhetyp, arkhetypnyi smysl, arkhetypnyi obraz u linhvokohnityvnomu vysvitleni (na materialii virshovanykh tekstiv amerykanskoï poezii). [Archetype, archetypal sense, archetypal image in linguistic and cognitive perspective (Case Study of American Poetic Texts)]. *Naukovyi visnyk Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 3. pp. 6–16 [in Ukrainian].
2. Bondarenko, Yu. (2014). Slovesni symvoly v poetychnii tvorchosti Yurii Izdryka: linhvostylistychnyi vymir. [Verbal symbols-archetypes in the poetic creation of Yuri Izdryk: the lingual-stylistic dimension]. *Ridnyi kraj*, 2. pp. 126–129 [in Ukrainian].
3. Dovzhenko, O.P. (1983). Zacharovana Desna [The Charmed Desna]. In *O. P. Dovzhenko. Tvory* [Works]. Vols. 1–5; Vol. 1. Pp. 36–81. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
4. Dovzhenko, O.P. (1983). Zemlia [Earth]. *O.P. Dovzhenko. Tvory* [Works]. Vols. 1–5; Vol. 1, pp. 108–135. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
5. Dovzhenko, O.P. (1986). Povist polumianykh lit [The Novel of Fiery Years]. In *O. P. Dovzhenko. Kinopovisti. Opovidannia* [Movie essays. Stories] Pp. 249–342. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
6. Doroshyna, L.F. (2017). Arkhetyp zemlia yak vyznachalna sutnist ukrainskoï mentalnosti u literaturnii tvorchosti Olexandra Dovzhenka. [Archetype earth as a defining essence of Ukrainian mentality in the literary works by Olexander Dovzhenko]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 30 (1), pp. 17–20 [in Ukrainian].
7. Ignatyeva, S.Ye. (2016). Arkhetyp materi v ukrainskomu shchodennykovomu dyskursi. [MOTHER archetype in Ukrainian diary discourse]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 14, pp. 170–178 [in Ukrainian].
8. Lysenko, N.O. (2015). Arkhetypni symvoly yak determinant poetychnoi modeli svitu. [Archetypal symbols as the determinants of poetic model of the world]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii «Filolohiia»*, 73. pp. 129–131 [in Ukrainian].
9. Mykytiv, H.V. (2017). Trykhotomiia «symvol» – «arkhetyp» – «arkhetypnyi symvol»: dyferentsiatsiia ta koreliatsiia poniat. [Trichotomy “symbol” – “archetype” – “archetypal symbol”: differentiation and correlation of concepts]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*, № 2, pp. 135–142 [in Ukrainian].
10. Golovin, S.Iu. (Ed.). (2003). Slovar psikhologa-praktika [Dictionary of Practitioner Psychologist]. 2nd ed., rev. Minsk: Kharvest, 976 p. [in Russian].
11. Stavytska, L. (2000). Estetyka slova v ukrainskii poezii 10–30-kh rr. XX st. [Aesthetics of the word in the Ukrainian poetry of the 10–30s of the XXth century]. Kyiv: Pravda Yaroslavychiv, 154 p. [in Ukrainian].
12. Osmachka, T. (1991). Poezii [Poetry]. Kyiv: Rad. pysmennyk, 252 p. [in Ukrainian].
13. Tresidder, Dzh. (1999). Slovar simvolov [Dictionary of symbols]. (Eng. trans.). Moskva: FAIR-PRESS, 448 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21.08.2020
The article was received 21 August 2020